
Marieke van Baest

Een relaas voor ellendigen en katijven: het boek van Margery Brunham Kempe uit Lynn

Een zeer effectieve manier om mensen elk gevoel van eigenwaarde te ontnemen bestaat erin hen de eigen traditie te ontvreemden¹ want het bewustzijn van de eigen wortels vormt een van de belangrijkste bestanddelen van de identiteit van elk individu. Wanneer het doorgeven van eigen verhalen bemoeilijkt wordt of onmogelijk wordt gemaakt, weten mensen op den duur zelf niet meer wie ze zijn. Zij worden ook voor zichzelf onzichtbaar en zijn genoodzaakt genoeg te nemen met de identiteit die zij krijgen toebedeeld en de rol die hen wordt opgelegd. Door alle tijden heen hebben overheersers dat heel goed geweten en hebben zij er gebruik van gemaakt. Op alle mogelijke gebieden van onze, mangerichte, cultuur, en binnen de theologie niet op de laatste plaats, is deze werkwijze dan ook met succes op vrouwen toegepast. Tine Halkes heeft sinds jaar en dag onderkend hoe verwoestend deze tactiek uitwerkt op het zelfbewustzijn van vrouwen en zij heeft zich ervoor ingezet dit tij te keren. Daarom is het mij een groot genoegen juist haar de volgende vertelling te kunnen aanbieden. Het is een gedeelte van de geschiedenis van Margery Brunham Kempe uit Lynn; een verhaal dat ons, ellendigen en katijven,² een eerste blik gunt op een in vergetelheid geraakt deel van onze traditie.

In haar standaardwerk *Mysticism* noemt Evelyn Underhill Margery 'the anchoress of Lynn'.³ Met deze karakterisering van Margery ging Underhill af op de inhoud van tekstfragmenten van Margery's boek, zoals die rond 1500 in druk verschenen waren. Deze fragmenten verdroegen zich zeer wel

met de naam 'anchoress' – kluizenares – temeer omdat elke verwijzing naar Margery's levensstaat en – omstandigheden erin ontbrak.

Bij de herdruk van deze uittreksels in 1521 beschreef de toenmalige drukker Margery voor het eerst als 'a deuote ancras'⁴ – een vrome kluizenares – en vanaf die tijd kwam Margery terecht waar de maatschappij ook nu nog geestelijk levende mensen het liefst zou willen opbergen: erbuiten. Voor enkele eeuwen ging daarmee de wens van een getergde monnik uit Canterbury in vervulling die Margery toebeet '... ik zou willen dat gij ingesloten waart in een huis van steen zodat, daar, geen mens met u zou spreken',⁵ nadat zij hem een verhaal uit de Schrift had voorgehouden dat hij op dat moment bepaald niet had willen horen. Pas in 1934 zou blijken hoe weinig Margery beantwoordde aan het ingesloten beeld van een vrome kluizenares. In dat jaar ontdekte de uit een vooraanstaand katholiek geslacht stammende kolonel Butler Bowdon tussen zijn familiebezittingen het, voor zover we weten, enig overgebleven handschrift van het *Boek van Margery Kempe*,⁶ met de volledige tekst van Margery's geestelijke autobiografie. Na lezing was men er verlegen mee dat het relaas van Margery zo een aards aroma bleek te hebben, dat zij een zo zintuiglijk ingestelde en extraverte persoonlijkheid bleek te zijn.

Tot op deze dag wordt Margery vooral geroemd omdat zij de eerste autobiografie in de engelse taal op haar naam heeft staan. Een pittig verwoorde *herstory* waarin de kracht van Margery's gesproken woord volop doorklinkt. Degenen aan wie zij dicteerde hebben kennelijk letterlijk opgeschreven wat zij zei. Maar over de inhoud van Margery's boek wordt ofwel niets gezegd⁷ of men voelt zich geroepen zich ervoor te verontschuldigen dat men zich inhoudelijk met Margery bezig houdt.⁸

Hope Emily Allen, de Amerikaanse wetenschapster die als eerste het handschrift jarenlang bestudeerd heeft, zegt in haar voorwoord op de standaarduitgave weliswaar dat Margery's 'originaliteit onmiskenbaar' is, maar tegelijk citeert zij met instemming de mening van de eerwaarde heer Thurston die uitweidt over Margery's 'vreselijke hysterie'.⁹ Daarmee valt toch wel een opmerkelijk licht op Allens opvatting van originaliteit.

Bedolven onder dit soort epitheta kan Margery haar eigen verhaal niet meer vertellen. Zij wordt overstemd door de kakofonie van vooroordelen die het gangbare grondmodel van een contemplatieve christen tot de enig mogelijke norm verheven hebben waaraan een waarachtig leven met de Godheid wordt afgemeten. Gezien vanuit dat grondmodel is Margery inderdaad een wel erg opvallende dissonant. Want zij is niet nederig en rustig noch ingetogen en maagdelijk en zij heeft zich heel wat moeite getroost om aan een vaste woon- en verblijfplaats te ontkomen.

In het *Boek van Margery Kempe* vertelt een vrouw in haar eigen woorden over haar geestelijke levensloop. Daarom volgt zij het spoor van enkel die voorvallen uit haar aardse pelgrimstocht die zij relevant vindt voor haar spirituele ontwikkeling. Zij wil de werking van de genade in haar leven tonen en bedoelt daarmee haar medechristenen te inspireren en op te beuren.

Margery is een telg uit een aanzienlijk koopmansgeslacht. Rond 1373 wordt zij geboren in de handelsstad Lynn in Norfolk. Omstreeks 1393 treedt zij in het huwelijk met John Kempe uit dezelfde stad, op basis van een sterke wederzijdse genegenheid¹⁰ en niet zozeer op grond van een voordelige zakelijke transactie, zoals in haar kringen wel gebruikelijk was. Na de geboorte van haar eerste kind raakt zij in een diepe depressie. Pas na maandenlange geestelijke duisternis wordt zij daarvan bevrijd, als gevolg van een visionaire ontmoeting met Jezus Christus:

'... En toen zij lange tijd gekweld was door deze en vele andere bekoringen, zodat de mensen al dachten dat zij er nooit meer uit zou komen en het er niet levend zou afbrengen, toen op een keer, toen zij alleen lag en haar bewakers niet bij haar waren, verscheen onze Heer Jezus Christus – op Wie wij altijd moeten vertrouwen, gezegend zij Zijn naam, Die Zijn dienaar nooit verlaat in tijd van nood – aan Zijn schepsel dat Hem verlaten had, in de gedaante van de bevalligste, schoonste en beminnswaardigste man die ooit met mensenogen gezien kan worden, gekleed in een mantel van purperen zijde. Hij ging op de rand van haar bed zitten en keek haar aan met een zo gezegend gelaat, dat zij er tot in het diepst van haar geest door werd gesterkt, en sprak tot haar deze woorden: 'Dochter, waarom hebt ge Mij verlaten, terwijl Ik u nooit verlaten heb?' ... Onverwijld kreeg zij haar

bezinning weer en keerde haar verstand terug, zo goed als het ooit geweest was...'.¹¹

Dit nachtelijk gezicht betekent de eerste stap op de weg naar bekering maar ook nadat Margery voor zichzelf de weg die ze zou volgen heeft uitgezet, laat de oude Eva zich niet zonder slag of stoot aan de kant zetten. Zij blijft even koppig, eigenwijs en vinnig, sterk gericht op uiterlijke opsmuk en geneigd zich met anderen te vergelijken, als voorheen:

'...toch wilde zij haar trots en opschik, die zij vroeger had gebruikt, niet afleggen; niet omwille van haar echtgenoot en ook niet op advies van andere mensen... zij droeg gouden pijpjes aan haar hoofdtooi en haar kappen en pelerines waren gesplit. Ook haar mantels waren gesplit en tussen de splitten gevoerd met stoffen in diverse kleuren, opdat zij maar meer zou opvallen in de ogen van de mensen en zelf meer aanzien zou krijgen. En wanneer haar echtgenoot met haar wilde spreken over het verzaken aan haar trots, antwoordde zij hem vinnig en kortaf en zei dat zij stamde uit een aanzienlijk geslacht, dat het hem gepast zou hebben haar nooit te hebben getrouwd, want haar vader was burgemeester geweest van de stad en later was hij schepen van het gilde van de Triniteit en daarom wilde zij het aanzien van haar geslacht handhaven, wat de mensen er ook van mochten zeggen...'.⁹ Evenmin kan Margery zich ertoe brengen haar ondernemingslust zonder meer op te geven: *'... En toen, uit pure hebzucht en om haar trots te voeden, begon zij een brouwerij en was gedurende 3 of 4 jaren een van de grootste brouwers van de stad Lynn, totdat zij er een heleboel bij inschoot want zij had nooit ondervinding gehad van een dergelijk bedrijf... nu zette zij haar zinnen op een nieuwe huishoudelijke bezigheid (hushwyfre). Zij kocht een paardenmolen... en zij vertrouwde erop zo haar kost te verdienen...'.⁹⁻¹⁰*

Pas wanneer zij voor de tweede keer failliet is gegaan, slaat zij definitief de weg van het geestelijk leven in en zij kan er zich niet van weerhouden daar steeds over te spreken. Tactisch zwijgen om de sociale omgang te vergemakkelijken komt niet bij haar op:

...Want, waar en in welk gezelschap zij ook was, zij was gewoon dikwijls te zeggen 'het is zo heerlijk in de hemel' en zij die wisten hoe zij zich voor die tijd gedragen had en haar nu zo vaak over de gelukzaligheid van de hemel hoorden spreken, zeiden tegen haar 'waarom praat je zoveel over de heerlijkheid van de

hemel? Die ken je niet en je bent er evenmin geweest als wij' en zij waren boos op haar want zij wilde geen gepraat meer horen over wereldse zaken, zoals zij gewoon waren, en zij eveneens vóór die tijd...'.¹¹

Vanaf het moment dat zij ervaart als haar definitieve bekering wordt de lichamelijke kant van de huwelijksrelatie met haar man voor Margery een steen des aanstoots. Zij dringt aan op wederzijdse onthouding. Maar pas veertien kinderen en ontelbare smeekbeden van Margery later, laat John zich ertoe overhalen samen met zijn vrouw een kuisheidsgelofte af te leggen.¹² Wanneer zij beiden deze gelofte tegenover de bisschop van Lincoln hebben bevestigd¹³ ligt de weg naar de heilige plaatsen overzee waar Margery zo naar verlangt, eindelijk voor haar open. Eindelijk kan zij gehoor geven aan haar innerlijke aandrang de Godheid te loven en te prijzen door verre pelgrimstochten te ondernemen.

Allereerst vertrekt Margery naar het Heilig Land en vervult daarmee de ambitie van ontelbare middeleeuwse christenen. Op de terugweg verblijft zij een tijdlang in Rome en na haar terugkeer in Engeland treft zij voorbereidingen om naar Santiago de Compostella te reizen. Ook van die tocht keert zij behouden terug en in de jaren daarna bezoekt zij, in gezelschap van haar man, alle bekende en onbekende bedevaartplaatsen in Engeland zelf, zoals zij overigens ook al vóór de grote reizen van Margery gewoon waren.

Tijdens haar vele pelgrimstochten en bedevaarten is Margery een weinig geziene reisgenote in de gezelschappen met wie zij optrekt. Zij heeft de gewoonte onophoudelijk over geestelijke zaken te spreken. En sedert zij in Jeruzalem de *gave der tranen*, die zij toch al had, in zodanig verhevigde mate ontvangen heeft dat zij zelfs haar tijdgenoten die op dit gebied toch heel wat gewend zijn, verstedt doet staan, (68) gaat haar conversatie gepaard met *'roaryngs and cryings'* die zelfs de meest godvruchtige pelgrims binnen de kortste keren op de zenuwen gaan werken. Wanneer we bedenken dat vele pelgrims allereerst uit hang naar avontuur en reislust optrokken naar Jeruzalem, wordt de irritatie van Margery's reisgenoten des te begrijpelijker. Bovendien zijn ook de middeleeuwse Engelsen al niet bijster gesteld op uitingen van hevige bewogenheid.

Ook na herhaalde verzoeken weet Margery zich echter niet te beteugelen. Zij is ervan overtuigd dat haar tranen de Godheid

bewegen tot erbarmen jegens zondige mensen. Christus verzekert haar 'Elke dag weent gij zo om genade dat ik u die wel moet toestaan.' (158) Dus waarom zou ze proberen haar tranenvloed te stelpen?¹⁴ Gevolg is wel, dat haar reisgezelschappen alle mogelijke moeite doen om haar onderweg kwijt te raken en daar regelmatig in slagen. Maar Margery is een bijzonder vindingrijke vrouw en niet bang uitgevallen. Het lukt haar telkens weer de plaats van bestemming te bereiken, soms zelfs eerder dan haar reisgezellen, die zich er vervolgens weer toe laten overhalen samen met Margery verder te reizen. Maar de genegenheid van haar medepelgrims voor Margery neemt af met de mijl en op den duur willen zij nog niet 'voor honderd pond'¹⁵ de reis met haar voortzetten.

Margery is voortgekomen uit een nog grotendeels orale cultuur. Als gevolg daarvan heeft zij een zeer sterk geheugen. Dat blijkt alleen al uit het feit dat zij de voorvallen die deel uitmaken van haar geestelijke autobiografie na jaren nog zeer levendig weet te schilderen 'niet in de volgorde waarin ze voorvielen maar naargelang ze het schepsel te binnen schoten toen ze werden opgeschreven.' (6)

De kracht van Margery's geheugen wordt vooral duidelijk uit de manier waarop zij, die lezen noch schrijven kon, verhalen uit de Schrift en de traditie uit haar hoofd weet te vertellen. Zij maakt graag gebruik van deze vaardigheid om haar medechristenen te onderhouden over Gods handelen met de mensen.¹⁶ In een tijd waarin vooral kennis van de Schrift als een zeker teken van ketterse gezindheid¹⁷ wordt opgevat, brengt dat Margery vaak in moeilijkheden omdat zij wordt aangezien voor een Lollard.¹⁸

Vele van Margery's tijdgenoten hebben moeite met het onderscheid der geesten en weten niet of zij nu spreekt vanuit de Heilige Geest of bezeten is door de duivel: 'Toen zei een jonge monnik tegen dit schepsel: 'Ofwel hebt gij de Heilige Geest ofwel gij hebt een duivel in u want wat gij ons hier zegt is uit de Heilige Schrift en dat hebt gij niet van uzelf.' (28) Mensen die in haar geloven, menen dat zij spreekt door de Geest. De bisschop van Lincoln noemt haar beschouwingen 'geïnspireerd door de Heilige Geest',¹⁹ de pastoor van de St. Stefanuskerk in Norwich acht haar 'begiftigd met de genade van de Heilige Geest aan Wie het toekomt te inspireren wie Hij

wil' en William Southfield, een monnik uit Norwich, zegt haar dat de Heilige Geest Zijn gaven kan schenken waar Hij wil en 'van onwaardig maakt Hij waardig en van zondig maakt Hij gerechtig. Zijn genade is immers gereed voor ons... Hij ontvlucht alle vals veinzen en leugen.' (40-41) Vrouwe Juliana, de kluizenares van Norwich die hoog in aanzien staat, verzekert Margery naar aanleiding van haar ervaringen dat 'elk schepsel dat deze tekenen vertoont standvastig moet geloven dat de Heilige Geest in zijn ziel woont.'²⁰ Ook Margery's zoon gelooft dat de raad die zijn moeder hem geeft 'uit de Geest' is. (224)

Margery zelf spreidt een innig geloof in de Geest ten toon. De Heilige Geest neemt een zo belangrijke plaats bij haar in, dat zij al haar gebeden begint met de

'heilige hymne Veni Creator Spiritus... opdat God haar ziel zou verlichten zoals Hij Zijn apostelen deed op Pinksterdag en haar begiftigen met de gaven van de Heilige Geest opdat zij de genade zou krijgen Zijn wil te begrijpen en die in daden om te zetten en opdat zij de genade zou krijgen de verzoeken van haar geestelijke vijanden te weerstaan en alle soorten van boosheid en zonden te schuwen.' (248)

In haar overwegingen ziet Margery de Heilige Geest in haar ziel tronen 'op een wit zijden kussen... want Hij is vervuld van liefde en zuiverheid en schenker van alle heilige gedachten en kuisheid' (211) en zij denkt dat de Heilige Geest 'dezelfde eigenschappen gemeen heeft met de Vader en de Zoon, voortkomend uit hen beiden.' (211)

Toen zij voor het eerst het 'vuur der liefde in haar borst voelde branden' en daar bang van werd 'antwoordde onze Heer aan haar geest en zei:

'Dochter, wees niet bevreesd want deze hitte is de hitte van de Heilige Geest die al uw zonden zal wegbranden want het vuur van de liefde blust alle zonden. En door dit teken zult gij begrijpen dat de Heilige Geest in u is en gij weet heel goed dat waar de Heilige Geest ook is dat daar de Vader is en waar de Vader is, daar is de Zoon en aldus hebt gij volkomen de gehele Triniteit in uw ziel.' (88)

Vanuit dit vertrouwen kon Margery enkele juristen die haar bevragen, bevestigen dat zij spreekt uit kracht van de Geest: 'Er waren juristen die tegen haar zeiden: 'Wij zijn vele jaren naar school gegaan en toch weten wij niet voldoende om te ant-

woorden zoals u doet. Van wie heeft u dit vernuft?' En ze zei: 'Van de Heilige Geest.' Toen vroegen ze: 'Hebt gij de Heilige Geest?' 'Ja, heren,' zei zij, 'geen mens kan een goed woord zeggen zonder de gave van de Heilige Geest want onze Heer Jezus Christus zei tot Zijn leerlingen 'overpeins niet wat ge zult zeggen want het zal niet uw geest zijn die in u zal spreken maar het zal de geest zijn van de Heilige Geest.'"(135)

Door de eeuwen heen is een beroep op de meest ongrijpbare Persoon van de Drieëenheid, die in alle mensen gelijkelijk aanwezig is,²¹ en daarom door gezagsdragers als gezagsondermijndend wordt gevreesd, machthebbers en kleingelovigen een doorn in het oog geweest. Margery's zelfvertrouwen uit de Geest brengt haar tegenstanders er dan ook meermalen toe haar voor kerkelijke hoogwaardigheidsbekleders te leiden op beschuldiging van ketterij.²² Steeds opnieuw blijkt echter dat Margery geenszins van sympathieën met kettters beschuldigd kan worden. Zij houdt er geen enkele ketterse mening op na. In alles wil zij zo rechtzinnig zijn als de Kerk zich maar kan wensen.²³ Zij gelooft in de werkelijke aanwezigheid, de zelfwerkzaamheid van de sacramenten, de rechtmatigheid van het bestaan van de hiërarchie, om maar enkele hete hangijzers te noemen. Maar haar accepteren van de priesterstand weerhoudt haar er niet van in voorkomende gevallen priesters en prelaten duchtig de mantel uit te vegeen over hun gedrag en levenswijze:

'... Toen zei de aartsbisschop tegen haar: 'Ik heb veel slechte dingen van u gehoord. Ik hoor zeggen dat u een echt slechte vrouw bent.' En zij zei daar tegenin: 'Mijnheer, zo hoor ik zeggen dat u een slechte man bent. En als u zo slecht bent als de mensen zeggen, zult u nooit in de hemel komen als u zich niet betert terwijl u hier bent.'"(125)²⁴

Onvervaard blijft zij, ook tijdens de benarde omstandigheden van een ondervraging, voor zichzelf het recht opeisen over de Godheid te spreken:

'... en het Evangelie vermeldt dat toen de vrouw onze Heer had horen preken, zij voor Hem kwam staan en met luide stem zei: gezegend zij de schoot die U droeg en de borsten die U te drinken gaven. Toen zei onze Heer tegen haar: Voorwaar, aldus zijn zij gezegend die het Woord van God horen en het onderhouden. En daarom, mijnheer, geloof ik dat het Evangelie mij toestaat over

God te spreken. Ach heer, zeiden de geestelijken, hier weten wij wel dat zij een duivel in zich heeft want zij spreekt van het Evangelie. Snel bracht een belangrijke geestelijke een boek tevoorschijn en haalde St. Paulus aan ter ondersteuning van zijn groep, tegen haar, dat het geen vrouw was toegestaan te preken. Zij gaf daarop weerwoord en zei: ik preek niet, mijnheer, er is geen kansel waar ik op kom. Ik maak enkel gebruik van menselijke omgang en goede woorden en dat zal ik blijven doen zolang ik leef.'(126) Margery is zo stoutmoedig omdat Christus haar heeft voorgehouden: '... er bestaat geen geestelijke die iets kan zeggen ten nadele van het leven dat ik u leer en als hij dat toch doet is hij geen priester van God; hij is priester van de duivel.'(158)

Steeds opnieuw komen degenen die haar ondervragen onder de indruk van de oprechtheid van haar vroomheid en de waarachtigheid van haar geloofsovertuiging.²⁵ Margery is dan ook steeds met een verontschuldiging van de kant van de geestelijkheid en een vrijbrief van de verantwoordelijke bisschop op vrije voeten gesteld.

In de latere jaren van haar leven leren wij de boom van Margery kennen aan de vruchten die erdoor worden voortgebracht. Zij leeft dan al lange tijd gescheiden van John Kempe om boze tongen geen aanleiding te geven hun onthouding in twijfel te trekken. Dan krijgt haar man op een kwade dag een ongeluk. Hij wordt behoeftig en later zelfs dement en incontinent. Margery aarzelt even omdat zij heel juist inschat dat zij heel wat met haar John te stellen zal krijgen. Toch laat zij haar verlangen naar een uitsluitend geestelijk leven voor wat het is om zich tot zijn dood aan de verzorging van haar man te wijden. Zij kan de vele beslommeringen aan omdat zij tot de overtuiging gekomen is dat zij met haar verzorgende taak evenzeer een leven van gebed leidt als welke contemplatief in een kloostercel dan ook,²⁶ een opvatting die in haar tijd zeer ongebruikelijk is. Na de dood van John Kempe gaat Margery nog één keer op reis. Rond haar zestigste levensjaar trekt zij naar Aken om daar de uitstalling van de beroemde relikwieën te bezoeken.²⁷ Zij besluit haar boek met haar thuiskomst van deze tocht.

In de jaren die haar nog resten zal het dicteren van en, met hulp van haar schrijver, redigeren van haar boek een belang-

rijke taak voor haar zijn geweest. Wij kunnen haar alleen dankbaar zijn voor de geuren en kleuren waarmee zij haar wederwaardigheden schildert. Zij geeft ons niet alleen een zeer levendig beeld van een eigenzinnige en openhartige vrouw maar ook van de mensen met wie zij leeft en de geestesgesteldheid van haar tijd. Haar boek laat ons meebeleven hoe een lekevrouw uit de late middeleeuwen vorm en inhoud geeft aan haar godsrelatie 'onder aanblazing van de goddelijke Geest'. Margery's persoonlijke relatie met de Godheid vormt de kern van haar bestaan en kleurt haar hele handel en wandel. De Godheid van haar kant geeft zich aan Margery te kennen op een wijze die bij haar aan-komt. De benadering van de Godheid beantwoordt aan de persoonlijkheid en het bevattingvermogen van Margery en trekt zich niets aan van theologische systemen of filosofische constructies. De Godheid spreekt tot Margery in de taal die zij verstaat en dat stelt Margery in staat haar leven te ijken op Haar Woord. De Geest waait inderdaad waar Zij wil 'worschepyd be God. Amen.'²⁸

Noten

1. Denk bijvoorbeeld aan de wijze waarop de slavenhandelaars erin slaagden de zwarten die zij uit Afrika ontvoerden absoluut te onderwerpen door hen volkomen te vervreemden van hun achtergrond en elke sociale structuur die hen onderling verbond, te vernietigen. Toen de zwarten in de Verenigde Staten er in de loop van de zestiger jaren steeds dieper van overtuigd raakten dat 'black is beautiful', vormde een tv-serie met de veelzeggende titel *Roots* een enorme steun in de rug voor hun groeiende zelfbewustzijn. In *Roots* werden de zwarten op verhalende wijze deelgenoot gemaakt van de lotgevallen van hun volk door middel van de 'corporate personality' van een van hun stamvaders (!), Kunta Kinte.
2. Het voorwoord op Margery's boek meldt dat zij haar 'tretys' – relaas – heeft laten schrijven voor 'wrecchys' en 'caytyfs' – ellendigen en katijven –. Het woord 'wrecchys' is ontstaan uit het oud-Engelse zelfstandig naamwoord [*wrecca*], dat is afgeleid van het werkwoord [*wrecan*] met de betekenis: onrecht wreken. *Wretch* is dus oorspronkelijk een naam voor mensen die onrecht is aangedaan dat gewroken moet worden. 'caytyf' is ontstaan uit het Latijnse *captivus* – krijgsgevangene – en heeft op grond daarvan de gevoelswaarde van: nietswaardig, ellendig

mens gekregen. Het Middelnederlandse keitjif en het modern Nederlandse katijf hebben dezelfde betekenis. Zie bij voorbeeld: Hadewijch, Rijmbrief 10,43: 'Metten katijven doeghet men smertelijchheit'. Beide namen zijn vrouwen sedert lange eeuwen op het lijf geschreven. Betekenissen ontleend aan: *The Concise Oxford Dictionary of Current English*, ed. H. W. Fowler/F. G. Fowler, 5th edition, Oxford, 1968; *Middelnederlands Handwoordenboek*, bewerkt door J. Verdam, Den Haag, 1979; Van Dale, *Groot Woordenboek der Nederlandse taal*, 8e druk, Den Haag, 1961.

3. Evelyn Underhill, *Mysticism. A Study in the Nature and Development of Man's Spiritual Consciousness*, London, (1911)1967, 466.
4. Anthony Goodman, *The Piety of John Brunham's Daughter of Lynn*, in: *Medieval Women*, ed. Derek Baker, Oxford, 1978, 358.
5. *The Book of Margery Kempe. The Text from the Unique Manuscript Owned by Colonel W. Butler-Bowdon, Vol. I*, edited with introduction and glossary by Prof. Sanford Brown Meech, with prefatory note by Hope Emily Allen, Oxford etc., (1940) 1961, 27.
Alle tekstaanhalingen in dit artikel zijn ontleend aan deze standaarduitgave van de middelengelse tekst en vertaald door Marriëke van Baest.
6. Op het schutblad van het handschrift staat 'Liber Montis Gracie. This boke is of Mountgrace', *The Book...o.c.*, 1 Mount Grace was een karthuizerklooster in Yorkshire.
7. Zo bijvoorbeeld: David Zesmer, *Guide to English Literature. From Beowulf through Chaucer and Medieval Drama*, New York etc., 1961, 130: *The book of Margery Kempe is written in a robust, colloquial style that is well suited to the boisterous temperament it reflects.*
8. Zo bijvoorbeeld: Wolfgang Riehle, *The Middle English Mystics*, London etc., 1981, (oorspronkelijke titel: *Studien zur englischen Mystik des Mittelalters unter besonderer Berücksichtigung ihrer Metaphorik*, Heidelberg, 1977), 11: *The fact that we are including Margery Kempe in our study needs some justification. For the excessive emotional piety of this wife of a citizen of Lynn shows pathologically neurotic traits. Nevertheless some of the mystical passages in her autobiography are of some value. The very fact that Julian (of Norwich, MvB.), who had a conversation with her, considered her piety to be genuine, forces us to include Margery in our Study.*
9. *The Book...o.c.*, VII en XV.
10. *The Book...oc.c.*, 8 en 181.

11. The Book...o.c., 6-9, hier: 8. Gezien de oorzaak en het verloop van Margery's ziekte, zouden wij wellicht spreken van een post-natale depressie maar de middeleeuwse mens zag in de symptomen van Margery het werk van de duivel en interpreteerde die ook zo.
Door haar eigen ervaring wijs geworden, wist Margery jaren later een medevrouw met dezelfde problemen van haar depressie te bevrijden. The Book...o.c., 177-179.
12. The Book...o.c., 11-12, 23-25.
13. The Book...o.c., 33-34. Op basis van 1 Kor. 7,3-5 is de Kerk van mening dat gehuwden wederzijds recht hebben op elkaars lichaam. Echter, de afkeer van sexualiteit en het hoge aanzien van een celibatair leven hadden tot gevolg dat de Kerk kuisheid tussen gehuwden toestond wanneer beide partners uit vrije wil afzagen van de huwelijksplicht en vervolgens deze beslissing bekrachtigden door een gelofte af te leggen in de handen van een priester.
14. The Book...o.c., 42-43. Ook Margery's vele geestelijke raadslieden zeggen haar onophoudelijk dat haar gave der tranen een geschenk van de Geest is; zo bijvoorbeeld Juliana van Norwich.
15. The Book...o.c., 76, zie ook: 63,64,75.
16. Zo bijvoorbeeld The Book...o.c., 28.
17. In het Engeland van Margerys dagen stond *Ketter* gelijk aan *sociale onruststoker* en *opstandeling tegen het wereldlijk gezag*. Dit was een gevolg van de Lollard sympathieën van Sir John Oldcastle die opstand predikte tegen koning Hendrik V. Margery had dus van zowel kerkelijk als wereldlijk gezag represailles te duchten wanneer zij van ketterij werd beschuldigd. The Book...o.c., 111-113.
18. The Book...o.c., 28: 'Gij zult verbrand worden, valse Lollard...', 112: '...gij zijt een valse hoer, een valse Lollard en een valse bedriegster van het volk...', 135: '...toen zij de rivier de Humber was overgestoken werd zij spoedig als Lollard gearresteerd en naar de gevangenis gebracht...'. Lollarden waren christenen die zich voelden aangesproken door de opvattingen van John Wycliffe (1324-1384), een hoogleraar van Oxford, die o.a. als eerste de Bijbel in het engels vertaalde. De Lollarden stonden vrouwen toe te preken.
19. The Book...o.c., 34, zo ook de kluisenaar van Lynn: 37.
20. The Book...o.c., 42, Juliana van Norwich (1342-na 1415) stelde een zestiental gezichten op schrift die haar ten deel vielen toen zij dertig jaar oud was. In haar Revelations of Divine Love komt zij tot een harmonieus en sereen zicht op de Godheid dat getuigt van een indrukwekkende zelfstandigheid van geest. Voor een inleidend artikel over vrouwe Juliana, zie: Marieke

- van Baest, Vrouwe Juliana van Norwich (1342-na 1415), in: Werkschrift voor Leerhuis en Liturgie 6 (1986)3, 87-91.
21. Vergelijk: Joël 3, 1-2 en Hand 2, 16-18.
22. The Book...o.c., 114-117, 121-123, 125.
23. The Book...o.c., 122.
24. zo ook: The Book...o.c., 36-37, 109-120.
25. The Book...o.c., 115, 122,125,131,132,135.
26. The Book...o.c., 179-181. Margery leidt het soort leven dat door Teresa van Avila wordt beschreven als 'het hoogste', geciteerd in: Evelyn Underhill, a.w., 514. Margery zelf omschrijft dit 'gemengde leven' als volgt: '...behalve wanneer zij bezig was met zieke mensen of er door andere noodzakelijke bezigheden van werd afgehouden (van haar contemplatie namelijk, MvB) die nodig waren voor haar en haar medechristenen'. (214). Andere bekende voorbeelden van deze levensvorm zijn Hadewijch, Teresa van Avila, Gregorius de Grote, Augustinus.
27. The Book...o.c., 223-247.
28. De slotwoorden van het Boek van Margery Kempe.